

УДК 330.322:330.34
JEL Classification F21, L32, Q14

Кізіма Т.О.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Мороз В.В.,
аспірант кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Тернопільський національний економічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ У СФЕРУ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Kizyma T.O.,
dr.sc.(econ.), professor, professor at the
department of finance named S.I. Yurii,
Moroz V.V.,
postgraduate student at the
department of finance named S.I. Yurii,
Ternopil National Economic University

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN INVESTMENT IN THE FIELD OF LAND RELATIONS IN UKRAINE

Постановка проблеми. Земля упродовж усього розвитку людської цивілізації була і залишається одним із ключових багатств держави, головним виробничим ресурсом сільського господарства, без якого неможливе функціонування агропромислового комплексу зокрема та національної економічної системи взагалі. Однак розвиток аграрного сектору в Україні на сьогоднішні все ще залишається доволі нестабільним, порушуючи загальну динаміку реформ української влади та гальмуючи структурний розвиток вітчизняної економіки. І справа тут не лише в дозволі чи забороні продажу земель сільськогосподарського призначення, що активно диктується в зацікавлених економічних і політичних колах, оскільки поза увагою залишаються чимало проблем і перспективних напрямів розвитку – раціональне використання чорноземних ґрунтів, природоохоронна діяльність, меліорація, розораність ґрунтового покриву, екологізація агропромислового виробництва і, звичайно ж, інвестування в аграрний сектор [1, с. 5].

Сучасні тенденції світового агросектору, економічно розвинених країн щодо регулювання земельних відносин свідчать про надзвичайну важливість інвестиційних капіталовкладень у цю галузь економіки. Проте, на жаль, в останні роки в Україні рівень інвестиційної привабливості та, відповідно, загальні обсяги іноземного інвестування значно знизилися. Так, у 2017 році за рівнем залучення іноземних інвестицій в агросферу Україна посіла лише 57 місце із 140 країн, а загальний обсяг прямих інвестицій у вітчизняний агросектор склав лише 3% від загального обсягу залучених коштів в українську економіку [2, с. 58]. Тому саме з метою підвищення інвестиційної привабливості вітчизняного аграрного сектору, сприяння збільшенню надходжень від іноземних інвесторів та підвищення позицій українських агровиробників на світових ринках, надзвичайно актуальним в сучасних умовах є аналіз проблемних моментів і перспектив розвитку іноземного інвестування в сферу земельних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці залучення іноземних інвестицій в українську аграрну галузь присвячено чимало наукових досліджень вітчизняних вчених: М.В. Брика, С.М. Богданова, П.І. Гайдуцького, О.Д. Гнатковича, Г.Б. Іваницької, М.І. Кісіля, М.Я. Месель-Веселяка, Г.Є. Павлової, Л.М. Письмаченка, М.П. Сороки, Л.О. Чернишової та ін. Так, у дослідженнях Брика М.В. та Литвина Р.І. акцентовано увагу на необхідності обов'язкового залучення іноземних інвестицій через збитковість та нерентабельність більшості галузей АПК України, насамперед для оновлення та модернізації виробничої бази і підвищення якості виготовленої продукції, зокрема експортованої до країн ЄС [3, с. 17]. Колектив авторів під керівництвом Г.Є. Павлової, аналізуючи рівень економічного зростання країн-сусідів України та порівнюючи їх з вітчизняним рівнем розвитку в сфері земельних відносин, констатує, що аграрна сфера є потенційно привабливою для іноземних інвестицій, проте для їх оптимального залучення ще слід подолати чимало проблем [4, с. 26]. На думку О.Д. Гнатковича, перспективними напрямками іноземного інвестування в агросектор є оренда великих площ земель на Поліссі, Волині та Поділлі, де є багато нерозорених або запустілих земель, а також оптимізація державного регулювання ринку землі [5, с. 154]. Головними ж напрямками іноземного

інвестування в сферу земельних відносин, вважає М.П. Сорока, є первинна агропереробка сировини та її реалізація на ринках Європи та інших регіонів світу [6, с. 22].

Проте, не достатньо у науковій фаховій літературі висвітлено низка питань, котрі б повністю розкрили перспективи розвитку іноземного інвестування у сферу земельних відносин в Україні, зокрема: проаналізувати сучасний стан інвестиційного забезпечення агросектору України; виявити проблеми розвитку іноземного інвестування у сферу вітчизняних земельних відносин; запропонувати основні вектори розвитку іноземного інвестування в аграрну галузь економіки України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження прагматики надходжень іноземних інвестицій у вітчизняну сферу земельних відносин та окреслення перспектив розвитку іноземного інвестування в галузь у сучасних умовах розвитку української економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Земельні відносини є особливим типом суспільних відносин, які ґрунтуються на вільному володінні, користуванні та розпорядженні землею. З цього визначення випливають й інші похідні визначення, а також фактори, особливості та напрями розвитку аграрного сектору. Зважаючи на декларування державою особливої цінності та значення землі як базового ресурсу, вважаємо, що в сучасних умовах саме агропромисловий комплекс, як одна із ключових економічних сфер держави, повинен стрімко розвиватися і вдосконалюватися, особливо в контексті покращення інвестиційної привабливості та рівня залучення інвестиційних ресурсів. Однак, на превеликий жаль, цього поки що в Україні не спостерігаємо [1, с. 7].

Досліджуючи вектори залучення інвестицій у вітчизняний аграрний сектор, на нашу думку слід обов'язково звернути увагу на найвагоміші фактори впливу на інвестиційну привабливість сфери земельних відносин (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори впливу на інвестиційну привабливість вітчизняної сфери земельних відносин з позиції іноземних інвесторів

Позитивні фактори	Негативні фактори
Надзвичайно висока родючість ґрунтів Вигідне географічно-територіальне положення держави (вихід до морів, перехрестя важливих транспортних потоків тощо) Дешева як некваліфікована, так і кваліфікована робоча сила Великі площі сільськогосподарських угідь Об'ємний внутрішній ринок Великі внутрішні резерви та тривалі традиції функціонування аграрного сектору	Невирішеність питання щодо вільного обігу земель сільськогосподарського призначення Нестабільність політичної системи Несприятливі внутрішні та зовнішні чинники (агресія з боку РФ, війна на сході України, анексія Криму тощо) Корумпованість та забюрократизованість існуючої системи влади в державі Відсутність пільгового податкового режиму для залучення інвестицій Наявність адміністративного тиску на підприємців-аграріїв Недосконала ринкова інфраструктура та відсутність дієвої системи моніторингу попиту на продукцію аграрної сфери України

Джерело: власні дослідження

Відтак, незважаючи на чимало позитивних моментів, на жаль, перевага негативних чинників впливу на інвестиційну привабливість аграрного сектору в Україні поки що превалює.

Необхідно зазначити, що упродовж останніх років сфера земельних відносин в Україні перебуває у стані невизначеності: з одного боку, налагодження торговельно-економічних зв'язків з країнами Євросоюзу дало різкий поштовх для розвитку багатьох неосвоєних раніше сфер і напрямів розвитку земельних відносин; з іншого боку, відсутність прогресу в державному регулюванні ринку землі, невизначеність з питанням анулювання мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення та порушення системності в економічних реформах загалом та питанні земельних відносин зокрема призвело до різкого падіння обсягу інвестицій в аграрний сектор. Особливо не сприяли залученню потенційних інвесторів до бізнесу в агросферу події, пов'язані з Революцією Гідності та війною на Донбасі. Так, упродовж 2014-2016 рр. рівень іноземного інвестування в аграрну галузь української економіки впав на 35%, і лише в 2016 році спостерігалось незначне його зростання на 5,5%, що в цифровому еквіваленті склало близько 640 млн дол. Однак вже в 2017 році рівень росту становив 27,8% або близько 910 млн дол. [7].

В територіальному зрізі регіонами з високим рівнем залучення іноземних інвестиційних ресурсів у сільське господарство є Херсонська, Київська, Харківська, Полтавська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Львівська та Дніпропетровська області. На ці регіони у 2017 р. припало понад 90% усіх залучених іноземних інвестицій [7].

Проте, незважаючи на певне зростання інвестиційної привабливості аграрної галузі України для іноземних інвесторів, зазначимо, що загальний обсяг іноземних інвестицій залишається вкрай незадовільним. Скажімо, якщо в Україні рівень інвестування в аграрну галузь нині становить близько 5-6% від загального рівня залучених інвестицій в економіку, то в сусідніх країнах (Польщі, Угорщині, Словаччині) він у 4-6 разів вищий, а в Чехії та Румунії – у 8-9 разів [12, с. 647].

Тому слід насамперед проаналізувати основні проблемні моменти, які залишаються невіршеними у вітчизняній сфері аграрних відносин. Серед них, зокрема слід виділити такі:

1. Непослідовність та відсутність зваженої державної політики в сфері реформування земельних відносин. Переважна більшість провідних експертів та аналітиків аграрного ринку вважають наявність мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення головним гальмом для подальшого розвитку агросектору в Україні, приєднання вітчизняного ринку до єдиного світового ринку земель і, відповідно, підвищення інвестиційної привабливості та загального рівня залучення інвестиційних ресурсів іноземних компаній і груп у цю сферу. Слід відмітити, що сьогодні це питання вийшло за межі економічного поля і стало предметом політичних торгів, шантажу та спекуляцій. Натомість відсутність чіткої державної політики та вмотивованого рішення щодо зняття мораторію не лише гальмують вищеозначені процеси, але й дестабілізують ситуацію в українському суспільстві загалом. Тому у цьому питанні висновки фахівців є однозначними – ринок приватної власності на землю в Україні має бути, інакше держава ризикує залишитися осторонь головних світових тенденцій у агробізнесі [8, с. 45]. Водночас, на наш погляд, тут має бути розроблений чіткий і виважений багатопрофільний механізм контролю, моніторингу та регулювання ринку земель.

2. Порушення принципів системного реформування земельних відносин в Україні. Нині у вітчизняному АПК існує диспропорційний уклад сільськогосподарської діяльності, який виявляється в одночасному співіснуванні великих аграрних корпорацій, що не бажають продовження земельних реформ та часто штучно їх гальмують, і дрібних фермерів та окремих селянських господарств, які бажають якісних змін, проте не можуть істотно вплинути на ситуацію. Державні органи часто ігнорують потреби останніх, що призводить до занепаду аграрних відносин на селі та втрати їх привабливості для потенційних інвесторів. На нашу думку, такі системні диспропорції призвели до появи великої кількості посередників, трейдерів, подальшої монополізації на аграрному ринку та нівелювання ролі аграрної кооперації на селі, утисків щодо дрібних виробників. У свою чергу, ці негативні явища ведуть до зникнення вільної конкуренції на аграрному ринку та боязні потенційних інвесторів вкладати кошти в сільське господарство [8, с. 47].

3. Нестабільність обсягів користування землею з боку суб'єктів земельних відносин, в першу чергу, дрібних та середніх фермерських господарств. Так, за період з 2006 р. по 2016 р. в Україні загальна кількість посівних площ під основні сільськогосподарські культури збільшилася лише в 10% таких господарств, при цьому багато з них збанкрутували [7].

4. Самоусунення державних органів від системної регуляції та планування розвитку користування землею сільськогосподарського призначення, особливо в межах новостворених об'єднаних територіальних громад.

5. Правова нестабільність, певний тиск на суб'єктів господарювання та надзвичайно високий рівень корупції, зокрема в аграрній сфері.

6. Небажання з боку владних структур створювати ефективні програми та проекти взаємодії з іноземними інвестиційними партнерами, фондами та залучати гранти.

7. Відсутність чіткої та збалансованої системи регулювання невитребуваних земельних ділянок, автоматизованої системи управління кількісним та якісним обліком і видачею правовстановлюючих документів на землю.

Цей перелік можна продовжувати, проте очевидно, що в сучасних умовах є чимало серйозних та складних проблем і перепон на шляху формування якісного та збалансованого розвитку інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості аграрної сфери України для залучення іноземних інвестицій.

Для подальшого аналізу змісту інвестиційних процесів у сучасній аграрній сфері України слід визначити сутність інвестицій у сферу земельних відносин як економічного явища. В загальному розумінні інвестиції є процесом вкладання коштів у певну галузь чи сферу, для досягнення прибутку чи майбутніх позитивних якісних змін у вигляді збільшення чи росту продукту, товару тощо. Іноземні інвестиції в аграрну сферу – це економічне поняття, яке відображає взаємовідносини між суб'єктами земельних відносин (включаючи державу) з приводу внесення грошових та інших ресурсів іноземними інвесторами у подальший розвиток земельних відносин з метою отримання прибутку від їх діяльності в майбутньому. Розрізняють два основні типи інвестування – вкладення коштів у розширення посівних площ суб'єктів інвестування (фермерських господарств, сільських кооперативів тощо) – екстенсивний шлях та підвищення родючості, якості догляду та вдосконалення методів, техніки і технологій переробки отриманого врожаю – інтенсивний шлях [9, с. 88].

Важливо наголосити, що для залучення іноземних інвестицій вітчизняні суб'єкти аграрних відносин насамперед мають здійснити визначення вартості об'єкту інвестування – це переважно земля (рілля, пасовище тощо). Для цього використовується комплексна оцінка вартості об'єкту земельних відносин, яка складається з таких компонентів:

- ринкова вартість, яка характеризується ціною землі для переходу землі від одного суб'єкта господарювання до іншого – так звана «стартова» ціна землі на ринку;

- внутрішня вартість, що розглядається як аналітична оцінка землі для майбутніх ймовірних перспектив щодо отримання прибутку від обраного виду діяльності на ній; вона можлива лише за наявності повного пакету даних про землю, включаючи хіміко-біологічні, маркетингові та інші дослідження;

- інвестиційна вартість, або ціна земельної ділянки для конкретного інвестора; вона визначається на основі його бачення застосування землі та можливостей і величини отримання прибутку від її експлуатації [9, с. 90].

Для оптимального вибору оцінки вартості землі використовують принцип найвищої ефективності її застосування – варіант ціни на об'єкт земельних відносин, який є найбільш реальним, здійсненим як по фінансових, так і по виробничих, матеріальних, кадрових і часових затратах та призведе в майбутньому до суттєвої фінансової вигоди.

Разом з тим, суб'єктам інвестування слід пам'ятати, що іноземні інвестори завжди переслідують власну вигоду і свою ціль, які не завжди будуть збігатися з їхньою метою діяльності. Тому при налагодженні співпраці з потенційними іноземними інвесторами слід максимально наблизити їхні мотиваційні компоненти до потреб українського суспільства і вітчизняного ринку земельних відносин.

Валові обсяги іноземного інвестування у вітчизняну сферу земельних відносин є вкрай невизначеними. Існує колосальний потенціал вітчизняного агросектору для залучення іноземних інвестицій – найбільш перспективними напрямками: нові технології та методики підвищення врожайності найзатребуванішої в розвинутих країнах продукції; модернізація та оновлення матеріально-технічної бази аграрних господарств (техніка, устаткування, споруди, логістика); будівництво нових агропереробних підприємств; автоматизація та роботизація діяльності агропідприємств; орієнтація на традиційні найбільш розвинуті галузі та сфери земельних відносин – зернове товарне виробництво, крупо- та борошномельна промисловість, птахівництво (до речі, саме ця галузь лідирує нині за темпами зростання до країни Євросоюзу), м'ясо-молочна галузь, цукрова сфера та ін.

Згідно даних Державної служби статистики України, вже другий рік спостерігається незначне, але постійне зростання валового обсягу іноземних інвестицій в український аграрний сектор. У порівнянні з іншими сферами економіки іноземні капіталовкладення склали в загальному обсязі 8,9% станом на кінець 2017 року. В розрізі напрямів господарювання капітальні іноземні інвестиції у відсотковому відношенні склали: рільництво (переважно зернове та овочеве) – 35%; мисливство, лісове та рибне господарство – 32%; тваринництво – 21%; вирощування одно-, дво- та багаторічних рослин (переважно технічних та лікарських) – 10%; інші сфери земельних відносин – 2% [7].

Тобто головними напрямками інвестиційних потоків зарубіжних інвесторів в українське сільське господарство стали зернове та овочеве рільництво, мисливське, рибне та лісове господарство і тваринництво. Також постійно збільшується інвестиційне забезпечення вирощування технічних та лікарських рослин. Основними країнами, представники яких займаються наданням інвестиційних ресурсів у вітчизняний агробізнес, є Польща, Словаччина, США, Китай, Німеччина [7].

Необхідно зазначити, що важливе значення для потенційних інвесторів має правильний вибір напрямку інвестування та визначення його головних пріоритетів. Для цього спеціальними службами інвестиційних компаній проводиться детальний огляд і аналіз економічного розвитку тієї чи іншої сфери. Можливий і зворотній процес – представники сільськогосподарського підприємства, яке зацікавлене в отриманні іноземних інвестицій, готують пакет пропозицій та виходять з ним на інвестиційний ринок. Однак питання про те, який з цих шляхів є більш ефективним та надійним для України, наразі залишається відкритим, оскільки як і в першому, так і в другому випадку створення спільних інвестиційних проектів залежатиме від дієвого налагодження між обома суб'єктами інвестування оптимальних двосторонніх зв'язків на основі взаємної зацікавленості.

Яскравим прикладом такої співпраці, на нашу думку, є інвестиційний проект «Нагодувати майбутнє», який спільно здійснюють американське агентство з міжнародного розвитку USAID та українська агрофірма «Агріко-Україна». Влітку 2016 року вони започаткували проект вирощування насіння картоплі голландських елітних та суперелітних сортів. При допомозі американців було побудоване сучасне картоплесховище для зберігання насіння, а також сушильний цех. Розподіл витрачених на цю справу коштів був здійснений у співвідношенні 50:50. Завдяки новітнім технологіям вирощування та зберігання високоврожайних сортів картоплі експерти агрофірми оцінюють, що проект окупиться вже через 3 роки. Керівництво підприємства також зазначає, що в звичайних умовах без залучення іноземних інвестицій на окупність проекту знадобилося б близько 8-9 років [10, с. 8].

Іншим серйозним спільним інвестиційним проектом китайського бізнесу та українських виробників пшеничного харчового борошна можна вважати будівництво кількох зернопереробних та борошномельних заводів на Черкащині та Полтавщині. У цьому випадку співвідношення вкладених коштів становило 80:20, оскільки китайська сторона запропонувала також вигідні умови оренди ріллі в прилеглих до заводів районах та забезпечення виходу отриманого товару на китайські ринки збуту. Очікуємо, що орієнтовний строк окупності проекту складе 4 роки [11, с. 128].

Важливо наголосити, що залучення іноземних інвестицій у аграрну сферу України не слід розглядати як панацею, яка вирішить усі проблеми сільськогосподарства. На нашу думку, іноземні капіталовкладення радше повинні виступати своєрідним імпульсом для подальшого якісного розвитку

та підйому аграрної галузі, а не як заміник внутрішніх ресурсів. З цією метою слід розробити комплексну програму вдосконалення контролю та моніторингу за рухом вітчизняного капіталу, обмежити його вивіз за кордон, сприяти формуванню належного інвестиційного мікроклімату.

Важливим чинником успішного ведення спільної інвестиційної діяльності є також створення спільних підприємств. Проте їх інноваційна спроможність напряду залежить від організаційно-правових форм ведення господарської діяльності та виду форм власності на основні засоби виробництва. В цьому контексті, на наш погляд, ефективними є господарські товариства на основі об'єднань кількох незалежних бізнесменів аграрної сфери, приватні фермерські та кооперативні селянські господарства, агрофірми. Останні мають значний потенціал та ресурсне і кадрове забезпечення, проте не завжди можуть достойно представити бізнес-ідею для залучення іноземних інвесторів [2, с. 60].

Отже, в перспективі для подальшої розбудови та розвитку системи іноземного інвестування в сферу земельних відносин в Україні необхідно:

1. На законодавчому рівні врегулювати питання відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення для вільного обігу шляхом подолання існуючого мораторію. У цьому контексті необхідно розробити чіткий та дієвий механізм контролю і моніторингу ринку землі, провести обов'язкову інвентаризацію земель усіх форм та видів власності, встановити жорсткі обмеження для торгівлі землею, особливо з боку великих корпорацій та холдингів.

2. Оптимізувати законодавчу базу регулювання земельних відносин, а саме:

- виконання вимог Земельного кодексу України в питанні порядку переходу земельних ділянок з одного земельного фонду до іншого;

- створення моделей та алгоритмів нормативної поведінки суб'єктів ринку земельних ресурсів, в тому числі у сфері інвестування;

- введення автоматизованої системи управління для кількісного та якісного обліку землі і видачі правовстановлюючих документів на неї.

3. Пом'якшити по можливості податковий тиск та митну політику для суб'єктів аграрних відносин, які інвестують в аграрну сферу.

4. Розробити економічні, правові та адміністративні важелі впливу для заохочення інвестиційних ресурсів з-за кордону у вітчизняний аграрний сектор.

5. Унормувати виробничу та торговельну діяльність великих агрохолдингів та агрофірм в частині створення спільних інвестиційних проектів із іноземними інвесторами.

6. Розвивати на національному та регіональному рівні міжнародне співробітництво в сфері сільського господарства, обмін досвідом та створення привабливої інвестиційної карти вітчизняного агросектору.

7. Підтримувати та заохочувати приватні ініціативи українських підприємців аграрної сфери щодо залучення іноземних кредитів та інвестицій.

8. Створювати партнерські програми з аграрними інвестиційними фондами та проектами (типу USAID) щодо впровадження новітніх бізнес-ідей у вітчизняному сільському господарстві.

За умов виконання поставлених завдань вітчизняна сфера земельних відносин, переконані, буде динамічно розвиватися і вдосконалюватися. Важливе значення для цього мають і зовнішні чинники, які вказують на сприятливість умов для розвитку українського аграрного бізнесу. В першу чергу це той факт, що одним із головних світових процесів наразі є постійна урбанізація, особливо в розвинутих країнах Європи, США та Азії. В контексті існуючих світових тенденцій до скорочення посівних площ, збільшення кількості зайнятих не у продовольчій сфері працівників та відповідно зростання потреби у продовольстві дають Україні величезні перспективи для подальшого розвитку. Зокрема, за даними СОТ, через 10-15 років слід очікувати подорожчання основних продуктів харчування в середньому на 30-50% по всьому світу та збільшення при цьому попиту на екологічно чисті продукти, що для України може бути надзвичайно економічно вигідним [12, с. 650]. І, щоб не втратити шансу стати ключовим гравцем на харчовому ринку світу, українському аграрному бізнесу вкрай необхідні іноземні інвестиції, які допоможуть йому та державі вийти на новий щабель розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Залучення іноземних інвестицій в сферу земельних відносин України є надзвичайно важливим та актуальним завданням. Іноземні інвестиції в аграрну сферу є цілісним комплексом економічних взаємовідносин між суб'єктами інвестування з приводу залучення ресурсів іноземних партнерів з метою отримання прибутку в майбутньому. Для розрахунку вартості об'єктів інвестування використовують методи оцінки ринкової, інвестиційної та внутрішньої (потенційної) вартості.

Надзвичайно важливу роль у формуванні сприятливого інвестиційного клімату відіграють чинники позитивного та негативного характеру, а також проблеми функціонування земельної галузі. Для їх подолання необхідні комплексні зусилля всіх зацікавлених сторін – держави, аграріїв, суспільства, іноземних інвесторів.

Сфера інвестицій в аграрну галузь динамічно розвивається після глибокої кризи, пов'язаної з нестабільністю внутрішньополітичної ситуації в країні (загроза з боку Росії, війна на сході України, анексія Криму, загроза дефолту тощо).

Основними векторами та пріоритетами для розвитку інвестиційної діяльності зарубіжних компаній і груп в Україні є, врегулювання ринку землі, оптимізація нормативно-правової бази у сфері земельних відносин, зниження податкового, митного та адміністративного тиску, розробка з боку держави важелів впливу на залучення інвестиційних ресурсів тощо. За умови виконання поставлених завдань український агроринок здійснюватиме динамічний розвиток у контексті сучасних світових тенденцій.

Література

1. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Земельна реформа: проблеми і перспективи розвитку аграрної економіки. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 5-13.
2. Коваль Н. О., Терпель М. О. Проблеми та шляхи покращення інвестиційної діяльності в економіці України. *Економічний аналіз*. 2013. № 5. С. 53-61.
3. Брик М.В., Литвин Р. І. Проблеми активізації інвестування сільськогосподарського виробництва. *Науковий вісник*. 2006. № 16. С. 17-21.
4. Пісьмаченко Л. М., Павлова Г. Є., Юрченко С. В. Інвестиції у галузі сільського господарства як шлях до демократичного економічного зростання. *Наукові праці КНТУ*. 2010. № 17. С. 24–27.
5. Гнаткович О. Д. Залучення іноземних інвестицій у землі сільськогосподарських підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. Т. 2. № 2. С. 153-156.
6. Сорока М. П. Інвестиційна привабливість агропідприємництва: посібник для студентів «Основи інвестиційної діяльності». Рівне: Вид-во «Волинська обласна друкарня». 2008. 40 с.
7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 1.10.2018).
8. Вініченко І. І. Організаційно-економічний механізм управління інвестиційним процесом у сільському господарстві: монографія / За ред. І. І. Вініченка. Київ: Книгояр, 2013. 233 с.
9. Чернишова Л.О. Особливості залучення та стимулювання іноземного інвестування в Україні. *Бізнес Інформ*. 2013. № 2. С. 87-90.
10. Pennel John. Investments in the Ukrainian economy: accents. New York, USAID, 2017. № 3. P. 7-16.
11. Даниленко А. А. Актуальні питання прямих іноземних інвестицій до України з Китаю. *Фінанси України*. 2008. № 1. С. 127–137.
12. Павлюк Т. І., Гусак К. Ю. Проблеми та перспективи залучення іноземного капіталу в аграрний сектор України. *Молодий вчений*. 2016. № 11. С. 647-652.

References

1. Gadzalo, Y.M. and Luzan, Yu.Ya. (2016), "The land reform: problems and prospects of the agrarian economics development", *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 5-13.
2. Koval, N.O., Terpel, M.O. (2013), "Problems and ways of the improvement of investment activity in the economy of Ukraine", *Ekonomichnyi analiz*, no. 5, pp. 53-61.
3. Bryk, M.V. and Lytvyn, R.I. (2006), "Problems of intensification of investment in the agricultural production", *Naukovy visnyk*, no. 16, pp. 17-21.
4. Pismachenko, L.M., Pavlova, H.Ye. and Yurchenko, S.V. (2010), "Investments in the agriculture as a way to democratic economic growth", *Naukovi pratsi KNTU*, no. 17, pp. 24-27.
5. Hnatkovych, O.D. (2011), "Attraction of foreign investments in the land of the agricultural enterprises", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, Vols 2, no. 2, pp. 153-156.
6. Soroka, M.P. (2008), *Investytsiina pryvablyvist ahropidpriemnytstva* [The investment attractiveness of the agricultural entrepreneurship], Vyd-vo "Volynska oblasna drukarnia", Rivne, Ukraine.
7. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (access date October 01, 2018).
8. Vinichenko, I.I. (2013), *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm upravlinnia investytsiinym protsesom u silskomu hospodarstvi* [The organizational-economic mechanism of investment process management in the agriculture], Knyhoiar, Kyiv, Ukraine.
9. Chernyshova, L.O. (2013), "Features of attracting and stimulating foreign investment in Ukraine", *Biznes Inform*, no. 2, pp. 87-90.
10. Pennel, John (2017), Investments in the Ukrainian economy: accents. *New York, USAID*, no. 3, pp. 7-16.
11. Danylenko, A.A. (2008), "Topical issues of direct foreign investments to Ukraine from China", *Finansy Ukrainy*, no. 1, pp.127-137.
12. Pavliuk, T.I. and Husak, K.Iu. (2016), "Problems and prospects of attracting foreign capital to the agrarian sector of Ukraine", *Molodyi vchenyi*, no. 11, pp. 647-652.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2018 р.